

JUSTYNA OŁĘDZKA

ROLA PAMIĘCI O WIELKIEJ WOJNIE OJCZYŹNIANEJ W STRATEGII UTRWALANIA JEDNOŚCI NARODU ROSYJSKIEGO*

DOI: 10.15290/sp.2016.24.06

Słowa kluczowe: Federacja Rosyjska, polityka historyczna Rosji, polityka pamięci Federacji Rosyjskiej, Wielka Wojna Ojczyźniana

Moderowanie przez państwo polityki pamięci i polityki historycznej pełni istotne funkcje w procesie realizacji celów polityki wewnętrznej i zagranicznej¹. W ramach optymalizowania katalogu narzędzi legitymizacji władzy i wobec deficytu argumentów legitymizacji ideologicznej uznać należy, że polityka pamięci może stanowić element strategiczny w procesie uprawomocnienia systemu politycznego i jego elementów². Polityka historyczna pozostaje w relacji z pamięcią aksjologiczną i wobec niedoboru silnych ideologii umożliwia przywoływanie wybranych elementów przeszłości, tworzących wspólny obszar wartości, konstytutywnych dla danej wspólnoty³. Sterowalność polityki pamięci oraz genetycznie antyneutralny charakter inżynierii społecznej warunkują zjawiska reinterpretacji, instrumentalizacji, manipulacji i falsyfikacji polityki historycznej w obiegu publicznym. W ramach zarządzania tym obszarem polityki stosuje się również bardziej złożone działania, pozostające poza obszarem prymitywnej propagandy,

---

* Praca powstała w wyniku realizacji projektu badawczego o nr UMO-2014/12/S/HS5/00370 finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

¹ Jeśli przyjmiemy paralelność, a nie tożsamość tych pojęć.

² O wykorzystywaniu polityki historycznej w sferze ideologicznej, zob. E. Ponczek, *Polityka historyczna a racja stanu państwa. Nadzieje – złudzenia – rozczarowania*, [w:] *Mity historyczno-polityczne, wyobrażenia zbiorowe, polityka historyczna. Studia i materiały*, red. E. Ponczek i A. Sepkowski, t. II, Toruń 2012, s. 272.

³ D. Karłowicz, *Pamięć aksjologiczna a historia*, [w:] *Pamięć i odpowiedzialność*, red. R. Kostro, T. Merta, Kraków–Wrocław 2005, s. 35.

takie jak: logistykę pamięci społecznej, sterownie polityką zapamiętywania, moderowanie niepamięci społecznej oraz aktywizację procesów negocjowania polityki pamięci. Wszystkie te aktywności są wyrazem przekonania, że jednym z elementów podstawowych, tworzących wspólną polityczną jest pamięć kolektywna. W ramach działań państwa stworzona zostaje wizja wybranych wydarzeń historycznych, uznanych za kluczowe dla świadomości wspólnoty politycznej⁴. Wybrane instytucje państwa określają zestaw narzędzi kreowania polityki pamięci i realizują za pomocą selekcjonowania, pozycjonowania i popularyzowania określone cele⁵. W tym kontekście, polityka historyczna ma wymiar holistyczny i jej instrumentarium obejmuje zarówno płaszczyznę formalnoprawną, jak i obszar symboliczny, zawierający infrastrukturalne elementy pamięci zbiorowej oraz metaprzestrzeń symboliczną.

Dla państw Europy, ostatnia dekada XX wieku to okres wzrostu zainteresowania szeroko pojętą przeszłością, a czynnikiem dynamizującym to zjawisko było niewątpliwie uwolnienie pamięci narodów. Współczesne społeczeństwa uzyskały dostęp do zmultiplikowanych źródeł historycznych i dzięki temu dyskurs w obszarze pamięci historycznej nabrał szczególnego, pełnego świeżości kolorytu. Wówczas również okazało się, że wskutek długofalowych i dalekosiężnych implikacji europejskiej historii, konstruowanie koherentnej polityki pamięci jest szczególnym wyzwaniem dla państw wielonarodowych, powstałych wskutek rozpadu ZSRR i Jugosławii. Jest to zgodne z powszechną tendencją do objęcia prymatu pamięci nad historią, postrzeganą przez pryzmat nauki⁶. W wyniku deficytu w obszarze publicznej polityki pamięci i zaburzeń transmisji pamięci jednostek, powstały zjawiska Sojuznostalgii i Jugonostalgii. Równolegle, nowo powstałe państwa poszukiwały mitów założycielskich a ich podstawowym źródłem były doświadczenia II wojny światowej. Mitotwórczy charakter wojny jest wyjątkowo ważny w społeczeństwach heterogenicznych etnicznie, pamięć o wspólnie przelanej za ojczyznę krwi przenosi dyskurs historyczny w sferę niemalże sakralną. To w niej mają swoją genezę kluczowe dla tożsamości narodowej i obywatelskiej identyfikatory historyczne, wypełniające próżnię powstałą wskutek politycznie inspirowanej erozji pamięci zbiorowej w la-

⁴ P. Witek, *Doktryna polityki historycznej – czyli „dramat” w kilku aktach*, „Historyka” 2011, t. XLI, s. 87.

⁵ T. Tokarz, *Państwo wobec edukacji historycznej. Polskie spory u progu XXI wieku*, [w:] *Pamięć, historia, polityka*, red. A. P. Bieś, M. Chrost, B. Topij-Stempińska, Kraków 2012, s. 15–36.

⁶ D. Ugrešić, *Kultura kłamstwa*, Wrocław 1998, s. 288.

tach 1945–1991⁷. Podjęto też szereg pilotowanych przez państwa działań mających na celu tworzenie zmitologizowanej historii, pełnej stereotypów i falsyfikacji, ale również posiadającej duży potencjał w procesach kształtowania tożsamości⁸.

Dla Federacji Rosyjskiej pamięć o Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej jest wciąż jednym z elementarnych, konstytutywnych, mitotwórczych narzędzi kreacji pamięci społecznej, polityki historycznej oraz konsolidacji politycznej. Potencjał tego tematu jest znaczący zarówno w polityce wewnętrznej (również z uwagi na narodowości imigrantów, reprezentujących grupy uczestniczące w walkach Wielkiej Wojny Ojczyźnianej), jak i międzynarodowej (ze względu na integracyjne możliwości polityki historycznej, istotne w kontekście projektów „rosyjskiego świata”). Polityczne podstawy polityki historycznej Federacji Rosyjskiej oparte zostały w XXI w. na kilku kluczowych elementach, stanowiących syntezę rosyjsko-radzieckich doświadczeń historycznych, komponujących patriotyczne założenia neoimperialnych projektów Rosji⁹. Dyskurs historyczny, wyjątkowo intensywnie krążący wokół rocznic wybuchu i zakończenia Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, ma wyraźnie propaństwowy i mocarstwowy charakter, afirmujący silną władzę państwową oraz remilitaryzację społeczeństwa¹⁰. W sferze publicznej zastosowano wdrażanie rytuałów i popularyzację symboli związanych z wojną, budujących nową narodową mitologię¹¹. Jednym z jej elementów było wykorzystanie mitu o zwycięskiej wieloetnicznej armii, wykrwawiającej się w walce ze spersonifikowanym złem¹². Wspólne przelanie krwi dawało podwaliny pod „wspólnotę krwi” trwalszą niż więzy państwowe, religijne czy narodowe¹³. Przy-

⁷ *Наследники победы и поражения. Вторая мировая война в исторической политике стран СНГ и ЕС*, ред. Т.С. Гузенкова и др., Москва 2015, с. 7–38.

⁸ O. Vasyuta, *Mit jako fenomen współczesnej polityki*, „Kwartalnik” 2012, nr 7, s. 120.

⁹ M. Rekść, *Mit wielkiej historii i jego rola w kształtowaniu tożsamości narodowej*, [w:] *Mity polityczne i stereotypy w pamięci zbiorowej społeczeństwa*, red. E. Ponczek, A. Sepkowski i M. Rekść, Łódź 2015.

¹⁰ M. Domańska, *Uwarunkowania procesów integracyjnych i dezintegracyjnych na obszarze poradzieckim*, Warszawa 2013, s. 541.

¹¹ M. Golińska, *Naród radziecki w etnopolityce ZSRR*, [w:] *Tożsamości narodowe na obszarze postradzieckim. Między dziedzictwem a tradycją wynalezioną*, red. nauk. P. Załęski, E. Breslavskaja, M. Włodarczyk, Warszawa 2012, s. 21.

¹² M. Rekść, *Mit II wojny światowej w polityce historycznej serbskich i chorwackich nacjonalistów*, [w:] *Mity historyczno-polityczne...*, s. 212.

¹³ Арсланова, Е.Б., *Великая Победа 1945 как основополагающий ритуал России*, „Известия Уральского федерального университета. – Серия 1: Проблемы образования, науки и культуры” 2011, t. 86, nr 1, с. 13–25.

znać należy, że jest to mit niebywale efektywny i działający długofalowo, choć podlegający reinterpretacjom, motywowanym interesami elit politycznych regionu.

Zastrzec należy, że cezurę w procesie kształtowania pamięci historycznej stanowią w Rosji lata 2004–2005, podczas których zainicjowano wieloetapowe działania przekształcania pamięci zbiorowej¹⁴. Przez całe dziesięciolecie temat wojny nie był przedmiotem krytycznej analizy i tworzył obszar współdzielonej pamięci, jednak po rozwiązaniu ZSRR państwa poradzieckie bardzo intensywnie dekonstruowały mit Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, tworząc jej narodowe wersje. Dlatego współczesny mit wielkiego zwycięstwa jest fragmentaryczny i wybiórczy. Federacja Rosyjska zainicjowała mechanizmy wymiany pamięci zbiorowej, w wyniku których zrezygnowano z monopolu narodu radzieckiego na zwycięstwo, zastępując go wspólnym zwycięstwem narodów radzieckich¹⁵. Transkodowanie polityki pamięci o Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej równoległe wpisuje się w inicjatywy destalinizacji historii oraz budowy nowych struktur pamięci historycznej¹⁶. Jest więc nowa interpretacja genezy wojny, okoliczności zwycięstwa, koncepcja przeciwnika zewnętrznego, ale również wrogów wewnętrznych¹⁷.

Rosja prowadzi prace nad nowym modelem tożsamości zbiorowej, których elementem są działania na rzecz modyfikowania i instrumentalizacji pamięci. Za konspekty projektujące miejsce Wielkiej Wojny Ojczyźnianej w ramach wewnętrznej i międzynarodowej dyskusji uznać można przemówienia Władimira Putina, wygłoszone z okazji 60 i 70 rocznicy zakończenia II wojny światowej¹⁸. Główne ich tezy to:

- uznanie wyjątkowej (mesjanistycznej) roli ZSRR i jej kontynuatorki, Federacji Rosyjskiej w wydarzeniach Wielkiej Wojny Ojczyźnianej,
- konieczność etnicznej demonopolizacji martyrologii,
- podkreślenie zasług i ofiary wszystkich narodowości ZSRR,

¹⁴ <http://n-europe.eu/article/2015/04/22/pamyat.o.velikoi.otechestvennoi.voine.ischerpala.sebya>, [dostęp: 12.01.2016].

¹⁵ M. Kaczmarek, J. Rogoża, *Ewolucja rosyjskiej polityki historycznej*, „Analizy OSW”, 2010-05-12.

¹⁶ Шнайдер В.Г., „Советская Национальная Политика И Народы Северного Кавказа в 1940–1950-е гг.”, *Armawir*, 2009, c. 31–79.

¹⁷ M. Banaszkiwicz, *Zapętlenia polityki historycznej – przypadek rosyjski*, „Państwo i Społeczeństwo” 2008, R. VIII, nr 2, s. 9–16.

¹⁸ http://archive.kremlin.ru/appears/2005/05/09/1100.type63374type82634type122346_87819.shtml oraz <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/49438> [dostęp: 15.01.2016].

- konieczność ustalania wspólnej dla obszaru poradzieckiego interpretacji historii wojny (sygnalizowana przez obecność na Placu Czerwonym przedstawicieli Azerbejdżanu, Armenii, Białorusi, Kirgistanu, Tadżykistanu i Kazachstanu)¹⁹.

Wszystkie inicjatywy realizujące proces inżynierii pamięci społecznej są skoordynowane ze strategicznymi dokumentami państwowymi, projektującymi strategię polityki obronnej, zagranicznej, nową wizję polityki narodowościowej:

- W „Strategii bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej do 2020 roku” z 2009 roku zapisano plany ożywienia rodzimych rosyjskich ideałów, duchowości oraz zaakcentowano konieczność zagwarantowania godnego stosunku do pamięci historycznej²⁰.
- W „Strategii państwowej polityki narodowościowej Federacji Rosyjskiej” z 2012 roku założono rozszerzenie pomocy państwa na rzecz badań, publikacji naukowych i popularnych, tworzenie dzieł literatury, sztuki, filmu i telewizji, produktów internetowych, zapewniających ukazanie ważnych wydarzeń historycznych²¹. Zaplanowano również promowanie wspólnych osiągnięciach narodów Rosji oraz inicjatyw społecznych zmierzających do patriotycznego wychowania obywateli Federacji Rosyjskiej²².
- W „Koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej” z 2013 roku zaakcentowano zdecydowany sprzeciw wobec prób reinterpretacji historii i używania ich w celu podlegania do konfrontacji i rewanżyzmu w polityce światowej oraz rewizji wyników II wojny światowej²³.
- W „Doktrynie wojennej Federacji Rosyjskiej” z 2014 roku wymieniono m.in. główne wewnętrzne zagrożenia militarne i zaliczono do nich oddziaływania na mieszkańców, zwłaszcza młodych obywateli, które mają na celu podważenia tradycji historycznych, duchowych i patriotycznych²⁴.

---

¹⁹ *“Расскажу вам о войне...” Вторая мировая и Великая Отечественная войны в учебниках и сознании школьников славянских стран*, red. Т.С. Гузенкова и др., Москва 2012, s. 23–110.

²⁰ <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html> [dostęp: 06.01.2016]

²¹ Sztandarowym dziełem jest przygotowanie i wydanie w języku rosyjskim oraz w językach obcych dwunastotomowej „Wielkiej Wojny Ojczyźnianej 1941–1945”.

²² http://www.minnac.ru/res_ru/0_hfile_1118_1.pdf [dostęp: 06.01.2016].

²³ http://archive.mid.ru//brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7F [dostęp: 06.01.16].

²⁴ <http://www.rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html> [dostęp: 06.01.2016].

Powyższe dokumenty wpisują się w szerokie działania podjęte przez rosyjskie władze, mające na celu podniesienie poziomu spójności państwa przez promocję koncepcji jedności w wieloetniczności. Jednym z działań łączących projekty narodotwórcze z promocją postaw patriotycznych jest również wdrożenie pięcioletniego planu patriotycznego wychowania rosyjskich obywateli²⁵. Konsolidacja społeczeństwa ma być osiągnięta m.in. przez zainteresowanie go historią państwa, szczególnie przez promocję przykładów sukcesów i heroizmu²⁶. Liczne inicjatywy oparto m.in. na zmianie pozycjonowania narodów w polityce pamięci o Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej. Przez dziesięciolecia obszar martyrologii przypisany był przede wszystkim grupie ofiar pochodzenia rosyjskiego, marginalnie jedynie do nie-Rosjan, należących jednak do politycznego narodu radzieckiego²⁷. Współcześnie nikt nie kwestionuje roli narodu rosyjskiego, jednak prezentuje się również oficjalną formułę konieczności awansu innych narodowości w obszarze historycznego dziedzictwa Rosji, w tym zwycięstwa w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej. Ta zmiana jakościowa w polityce historycznej stanowi sygnał odejścia od folkloryzacji narodów i mniejszości narodowych w Rosji²⁸. Liczne inicjatywy mają przybliżyć społeczeństwu rosyjskiemu nową wizję historii wojny, w której ofiara i zwycięstwo są wspólne dla wszystkich obywateli państwa, niezależnie od ich przynależności etnicznej²⁹. Szczególny awans w polityce pamięci dotyczy Kaukazu, który w polityce historycznej ZSRR był rezerwuarem antykaukaskich mitów o dezterach, faszystach i kolaborantach, antyradzieckich buntownikach i kryminalistach żerujących na doświadczonym wojną społeczeń-

²⁵ Program trwać ma do 2020 r. Na ten cel przeznaczono z budżetu federalnego ponad 1,5 mld rubli.

²⁶ Przykładem interesującej aktywności w Sieci, realizującego zapotrzebowanie jest stworzenie stron: <https://pamyat-naroda.ru/>, <http://podvignaroda.mil.ru/>, <http://1941-1945.at.ua/>, <http://www.nashapobeda.lv/>, <http://www.warheroes.ru/> i inne.

²⁷ Zawłaszczanie obszaru martyrologii ofiar nie jest charakterystyczne wyłącznie dla narodu radzieckiego, czy rosyjskiego. Dopiero od niedawna badania naukowe ukraińskiego Hołodomoru przedstawiają również fakt, iż do obszaru ofiar tego ludobójstwa należą również Polacy.

²⁸ Prina F., *The position of national minorities in Putin's Russia: uniformity of diversity?*, "Cicero Foundation great debate paper" 2008, nr 15; 2015, nr 12.

²⁹ W Petersburgu, podczas prezentacji wystawy fotograficznej „Zwycięstwo – pamiętamy!” zorganizowano uroczystą kolację dla 250 weteranów Wielkiej Wojny Ojczyźnianej. Celem wystawy było zapoznanie zwiedzających z wydarzeniami wojny i jej bohaterami – przedstawicielami różnych narodów Związku Radzieckiego. W prezentacji wzięli udział Ormianie, Uzbeki, przedstawiciele etnosów Tatarstanu, Kazachowie.

stwie³⁰. Według tej interpretacji operacja „Soczewica” miała być dla narodów kaukaskich karą za kolaborację³¹. W ramach destalinizacji pamięci o wojnie całą Federację Rosyjską, ze szczególnym uwzględnieniem Kaukazu Północnego, obsługuje jednorodna polityka historyczna, która ma akcentować rys etniczny w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej³². Dzień Zwycięstwa ma być świętem jedności wszystkich narodów Rosji, a wydarzenia wojenne fundamentem identyfikacji wszystkich obywateli państwa, również kaukaskich górali.

Współczesna narracja środowisk kaukaskich, wspomagana przez działania władz federalnych³³ walczy z infamią i stalinowskim piętnem zdrady ojczyzny³⁴. Do sfery publicznej zaczynają docierać relacje stanowiące dotychczas wyłącznie część pamięci rodzinnej, znacząco modyfikujące dotychczasowe dane na temat jednego z najbardziej złożonych problemów historii Rosji. Opisują one poświęcenie rodzin, ofiarnie wcielających do armii narodowych siedmiu, sześciu czy pięciu synów, którzy poświęcili swe życie na ołtarzu ojczyzny. Według najnowszych danych do armii radzieckiej wcielono 142 000 Dagestańczyków, 84 000 Osetyjczyków, 40 000 Czechenów, 9000 Inguszy. Górale kaukaski otrzymali liczne odznaczenia i ordery, np. tytuł Bohatera Związku Radzieckiego (57 Dagestańczyków, 34 Osetyjczyków), 9 Czechenów nagrodzono Złotą Gwiazdą Bohatera³⁵. Podkreślana jest np. rola żołnierzy kaukaskich w obronie twierdzy brzeskiej (brało

³⁰ <http://ethnochr.com/main/16-koncepciya-gosudarstvennoy-nacionalnoy-politiki-chechen-skoj-respubliki.html>, <http://www.islamnews.ru/news-139550.html> [dostęp: 10.01.2016].

³¹ Кричко Е. Ф., *Национальная политика и межнациональные отношения на Северо-Западном Кавказе в годы Великой Отечественной Войны; историография проблемы*, „Гуманитарная мысль Юга России”, nr 1/2005, s. 56–78.

³² Бугай Н. Ф., Юрьевич А., Кричко Е. Ф., *Горцы Северного Кавказа в Великой Отечественной войне 1941–1945. Проблемы истории, историографии и источниковедения*, Москва 2012, s. 15.

³³ Prezydent Władimir Putin podczas rozdziału dotacji dla organizacji non-profit przeznaczył największą sumę – 9,5 mln rubli dla Instytutu Studiów Eurazji na projekt poświęcony badaniu roli ludów kaukaskich w wyzwoleniu oblężonego Leningradu, na podst. <http://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2013/08/26/prezident-nakormit-vseh> [dostęp: 05.01.2016].

³⁴ G. Popow, *O wojnie ojczyźnianej 1941–1945*, Warszawa 2005.

³⁵ Według danych dostępnych na: <http://news.rambler.ru/19024826/>, <http://www.rospisatel.ru/ganitshev-slovo%20pravdy.htm>, <http://www.memo.ru/d/75739.html>, http://www.ria-dagestan.ru/mobile/news/science/konferentsiya_posvyashchennaya_narodam_severnogo_kavkaza_v_sobytiyakh_vov_proshla_v_makhachkale/, http://xn---ftbmbixfmd1a8g.xn--p1ai/old/index.php?option=com_content&view=article&id=135:chechnya&catid=55:ibragimov&Itemid=205 [dostęp: 05.01.2016].

w niej udział 300 Czeczenów, z których 288 zginęło) oraz są przypominane ofiary kobiet-żołnerek (np. 714 przeciwlotniczy pułk artylerii, składający się z 980 dagestańskich dziewcząt)³⁶. Gloryfikowany jest również wkład ludności cywilnej w zwycięstwo, to na niej bowiem spoczywał ciężar aprowizacji jednostek zbrojnych³⁷. Transmisji nowej interpretacji wydarzeń Wielkiej Wojny Ojczyźnianej do przestrzeni publicznej służą także działania naukowe, w tym konferencje łączące międzynarodowe środowisko akademickie³⁸ z przedstawicielami Administracji Prezydenta, Zgromadzenia Federalnego FR³⁹. W programach licznych konferencji przede wszystkim były podejmowane tematy: roli wszystkich narodów w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej, historycznych doświadczeń jedności narodów Kaukazu podczas wojny, zwycięstwa w 1945 roku jako historycznego przykładu konsolidacji sił w walce z ekstremizmem i terroryzmem.

W ramach nowej polityki pamięci są też projektowane mechanizmy transmisji, umożliwiające budowanie więzi między pokoleniem weteranów a młodzieżą oraz reprodukcji, lokującej wydarzenia Wielkiej Wojny Ojczyźnianej w zbiorowej pamięci historycznej narodu rosyjskiego. Podejmowane są także działania w sprawie transferu pamięci historycznej na cały obszar poradziecki oraz propagowanie analogii między wydarzeniami Wielkiej Wojny Ojczyźnianej a współczesną sytuacją społeczno-polityczną w Europie Środkowo-Wschodniej⁴⁰. Można jednak podać w wątpliwość, czy użycie zmodyfikowanej pamięci o wojnie jako elementu konstrukcyjnego nowej mitologii narodowej (kapitału symbolicznego) może mieć potencjał przełożenia w szeroki kapitał społeczny, stanowiący podwaliny nowoczesnego wieloetnicznego państwa narodowego. Pamięć historyczna zaprogramowana w sposób sztuczny w ramach projektu inżynierii społecznej nie ma autentycznych korzeni i nie przekształca się w sposób naturalny w pamięć zbiorową. Po-

³⁶ Pomimo wstrzymania we wszystkich autonomicznych republikach Północnego Kaukazu rekrutacji lokalnych narodowości, wprowadzonej w 1942 r.

³⁷ <http://www.vestikavkaza.ru/news/Pamyat-o-Velikoy-Pobede-sokhranit-i-peredat-budushchim-pokoleniyam.html>, <http://chechnyatoday.com/content/view/8213>, <http://chechnyatoday.com/content/view/8457>, <http://chechnyatoday.com/content/view/24411> [dostęp: 02.01.2016].

³⁸ Aktywne uczestnictwo naukowców z Azerbejdżanu, Armenii, Gruzji, Abchazji i Osetii Południowej.

³⁹ Konferencja „Narody Kaukazu Północnego w wydarzeniach Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, nowe dokumenty i materiały” (28.04.2004) w Machaczkałe, Konferencja: Wielkie Zwycięstwo zdobyte jednością: Kaukaz w latach Wielkiej Wojny Ojczyźnianej (28.04.2011) we Władykaukazie.

⁴⁰ M. Domańska, dz. cyt., s. 525.

lityka historyczna i pamięć społeczna nie mogą być podstawowymi czynnikami integrującymi naród polityczny⁴¹. Rosja jest państwem wieloetnicznym, federacyjnym, przyjmującym miliony imigrantów. Budowa nowej formuły tożsamości narodowej potrzebuje o wiele szerszych podwalin niż pamięć o wydarzeniach sprzed 70 lat.

A role of remembering Great Patriotic War in the strategy of upholding the unity of the Russian nation

Abstract

As part of its activity, the Russian Federation has formed a vision of selected historical events considered vital for the awareness of political commonwealth. Selected state institutions establish a set of tools to create the policy of remembrance and achieve specific aims through selecting, positioning and popularizing. In this context, a historical policy is pursued holistically and its instruments include both a formal and legal level and a symbolic field embracing infrastructural elements of collective memory and symbolic metaspaces. A purpose of the article is to prove that a basic source of Russia's new founding myth were the experiences of World War II. Historical identifiers that are essential for the Russians' national and civil identity originate indeed in WWII filling in the empty space formed in result of the politically inspired erosion of collective memory in 1945–1991.

Key words: Russian Federation, Russia's historical policy, Russian Federation's policy of remembrance, Great Patriotic War

Роль памяти о Великой Отечественной войне в стратегии укрепления единства русского народа

Абстракт

В процессе истории Российской Федерации был создан образ исторических событий, названных ключевыми для политического мировоззрения. Некоторые государственные органы находят способы воздействия на политику памяти и при помощи селекции, позиционирования и популяризации достигают поставленных целей. В этом контексте историческая политика касается не только формально-правовой сферы, но и символической, состоящей из инфраструктурных элементов общенародной памяти и символического метафизического про-

---

⁴¹ S. Kilian, *Wprowadzenie: wybrane aspekty polityki historycznej*, „Państwo i Społeczeństwo” 2008, R. VIII, nr 2, s. 3.

странства. Цель статьи – подтвердить, что основным источником нового первоначального мифа России были последствия II мировой войны. Именно тогда сформировались ключевые фундаменты национального сознания и исторические коды россиян, заполняющие пустоты, появившиеся по политически обусловленной причине эрозии общенародной памяти в 1945–1991 годах.

Ключевые слова: Российская Федерация, историческая политика России, политика памяти Российской Федерации, Великая Отечественная война

Bibliografia

- Арсланова, Е.Б., *Великая Победа 1945 как основополагающий ритуал России*, „Известия Уральского федерального университета. – Серия 1: Проблемы образования, науки и культуры” 2011, t. 86, nr 1, с. 13–25.
- Banaszkiewicz M., *Zapętlenia polityki historycznej – przypadek rosyjski*, „Państwo i Społeczeństwo” 2008, R. VIII, nr 2, s. 9–16.
- Вадиковна А. А., *Понятие “историческая память” и ее значение в современном российском обществе*,
- Бодрова Е. В., *О причинах роста национального сепаратизма на Северном Кавказе в годы войны. К 60-летию Победы в Великой Отечественной войне*, „Знание. Понимание. Умение” 2005, nr 2.
- Бугай Н. Ф., Юрьевич А., Кринко Е. Ф., *Горцы Северного Кавказа в Великой Отечественной войне 1941–1945. Проблемы истории, историографии и источниковедения*, Москва 2012.
- Domańska M., *Uwarunkowania procesów integracyjnych i dezintegracyjnych na obszarze poradzieckim*, Warszawa 2013.
- Golińska M., *Naród radziecki w etnopolityce ZSRR*, [w:] *Tożsamości narodowe na obszarze postradzieckim. Między dziedzictwem a tradycją wynalezioną*, red. nauk. P. Załęski, E. Breslavskaia, M. Włodarczyk, Warszawa 2012.
- Kaczmarek M., Rogoża J., *Ewolucja rosyjskiej polityki historycznej*, „Analizy OSW” 2010, 12 maja.
- Karłowicz D., *Pamięć aksjologiczna a historia*, [w:] *Pamięć i odpowiedzialność*, red. R. Kostro, T. Merta, Kraków–Wrocław 2005.
- Kilian S., *Wprowadzenie: wybrane aspekty polityki historycznej*, „Państwo i Społeczeństwo” 2008, R. VIII, nr 2.
- Кринко Е. Ф., *Национальная политика и межнациональные отношения на Северо-Западном Кавказе в годы Великой Отечественной Войны; историография проблемы*, „Гуманитарная мысль Юга России” 2005, nr 1.
- Народы Северного Кавказа в период Великой Отечественной войны. Актуальные проблемы истории Второй мировой и Великой Отечественной войн [Текст]: по материалам работы круглого стола (г. Воронеж, 10–11 марта 2015 г.)*, Воронеж: Издательско-полиграфический центр Научная книга, 2015, с. 74–83.

- Наследники победы и поражения. Вторая мировая война в исторической политике стран СНГ и ЕС*, red. Т.С. Гузенкова и др., Москва 2015.
- Ponczek E., *Polityka historyczna a racja stanu państwa. Nadzieje – złudzenia – rozczarowania*, [w:] *Mity historyczno-polityczne, wyobrażenia zbiorowe, polityka historyczna. Studia i materiały*, red. E. Ponczek i A. Sepkowski, t. II, Toruń 2012.
- Popow G., *O wojnie ojczyźnianej 1941–1945*, Warszawa 2005.
- Prina F., *The position of national minorities in Putin's Russia: uniformity of diversity?*, "Cicero Foundation great debate paper" 2008, nr 15; 2015, nr 12.
- Rekść M., *Mit II wojny światowej w polityce historycznej serbskich i chorwackich nacjonalistów*, [w:] *Mity historyczno-polityczne, wyobrażenia zbiorowe, polityka historyczna. Studia i materiały*, red. E. Ponczek, A. Sepkowski, t. II, Toruń 2012.
- Rekść M., *Mit wielkiej historii i jego rola w kształtowaniu tożsamości narodowej*, [w:] *Mity polityczne i stereotypy w pamięci zbiorowej społeczeństwa*, red. E. Ponczek, A. Sepkowski i M. Rekść, Łódź 2015.
- "*Расскажу вам о войне...*" *Вторая мировая и Великая Отечественная войны в учебниках и сознании школьников славянских стран*, red. Т.С. Гузенкова и др., Москва 2012.
- Шнайдер В.Г., *Советская Национальная Политика И Народы Северного Кавказа в 1940–1950-е гг.*, Armawir 2009.
- Tokarz T., *Państwo wobec edukacji historycznej. Polskie spory u progu XXI wieku*, [w:] *Pamięć, historia, polityka*, red. A. P. Bieś, M. Chrost, B. Topij-Stempińska, Kraków 2012.
- Ugrešić D., *Kultura kłamstwa*, Wrocław 1998.
- Vasyuta O., *Mit jako fenomen współczesnej polityki*, „Kwartalnik” 2012, nr 7,
- Witek P., *Doktryna polityki historycznej – czyli „dramat” w kilku aktach*, „Historyka” 2011, t. XLI.

Justyna Ołędzka – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, filolog polski i literaturoznawca. Pracuje na Wydziale Historyczno-Socjologicznym Uniwersytetu w Białymstoku. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół kwestii legitymizacji i delegitymizacji władzy politycznej w systemach niedemokratycznych (zwłaszcza na obszarze WNP), problematyki ludobójstwa, teorii i praktyki inżynierii społecznej.

e-mail: wij@go2.pl